

"בבית ובחוץ" — קובץ בלתי-ידוע של שירי ילדים

מאת רחל המשוררת

מאת: אוריאל אופק

ספר זה יהיה בצאתו, ללא ספק, בבחינת סנסציה קטנה, גילויי-של-הפתעה לכל חובבי השירה העברית, ושירת רחל בפרט. תארו לעצמכם, קובץ של שירי רחל לילדים, ואנחנו לא ידענו!

אודה: גם אני לא ידעתי על קיומו של קובץ זה, ואף התייחסתי אליו תחילה בחשד-מה. על כן תהיינה שורות אלה בבחינת חתימתו של מבצע 'בלשי' קטן, שה-עסיק אותי שבועות וחודשים. תם המבצע, אך טרם נשלם.

בדומה לסיפורים בלשיים רבים, נפתח גם מבצע זה במכתב, שהגיע אלי ביום בהיר אחד בדואר; מכתב מידידתי מירה מאיר, עורכת ספרי הילדים בהוצאת "ספרית פועלים", וזה לשונו:

הגיע לידי ספר שירי ילדים של רחל (המשוררת). האם ידעת שהיא הוציאה ספר כזה? אני נרגשת מאד, ומרגישה זכות גדולה, על שניתנה לי האפשרות להוציאו לאור. האם תוכל לעזור לי לברר מתי יצא הספר לאור, היכן, מי המו"ל? ובכלל, האם ידוע לך משהו בענין זה? אנא, ענה לי.

קראתי — ומצמצתי לעיני בהפתעה: האמנם הוציאה רחל קובץ שירי ילדים, ואני — החושב את עצמי בקי בספרות-ילדים — לא ידעתי? אחוז סקרנות מהולה בספקנות בדקתי בכל המקורות העומדים לראשותי — בבליוגרפיות, ביוגרפיות וכרטיסיות קטלוגיות — והעלתי חרס בידי. בשום מקום לא נמצא גם זכר לספר אשר כזה. על כן ישבתי ועניתי לכתובת:

חוששני מאוד שהתרגשותך נמהרת מדי. רחל לא כתבה מעולם שירי ילדים. אני מנחש, שאיזו משוררת אחרת בשם רחל הוציאה ספר זה (אם כי איני נזכר כרגע בשום רחל אחרת). ובכל זאת, אהיה חכם יותר לאחר שאראה את הספר במו עיני, ואני מעוניין מאד לראותו.

עכשיו ידוע אני, שהייתי נמהר מדי בקביעתי. ובכל זאת, דומה שלא יכולתי לפסוק אחרת, לאחר, שעל אף חיפושי, לא מצאתי בשום מקום גם רמז כלשהו לעובדה שרחל חיברה אי פעם שירים לילדים: לא בביוגרפיות של ברכה חבס ואורי מיל-

שטיין, לא בזכרונותיהם של אחותה שושנה ושל זלמן שזר, לא בביבליוגרפיות המפורטות כל כך של מרדכי שניר וראובן קריץ, לא במכתביה הרבים של רחל, שראו אור, ולא בשום מקור מודפס אחר.

אך לא עברו ימים רבים, וחייב הייתי להודות כי אפשר שמסקנתי היתה נמהרת מדי. מירה מאיר סרה אלי, כבקשתי, והציגה לפני את הספר — קובץ בן 16 עמודים, בפורמאט אלבומי, אשר על שערו כתוב לאמור:

ולמעלה, בפינת הדף, רשומה הקדשה בכתב-ידה המוכר כליכך של רחל, שאין לטעות בו, לילדה קטנה ושמה גם-כן רחל. . . .

אודה, התרגשות אחזה בי למראה ספר זה, מעין התרגשותו של ספן, המגלה פת-אום יבשת לא נודעת. לראשונה התחיל בטחוני העצמי מתערער; ובכל-זאת, נותרו בי עדיין קושיות וספקות. קושיות — מדוע לא צוינו בספר שם המו"ל, שם בית הדפוס ושנת ההוצאה? (למראה הצירורים הצבעוניים ניחשתי כי הספר הודפס, אולי, בחו"ל, שהרי בשנות חייה של רחל לא נדפסו עדיין בארץ ספרי ילדים בצבעים). והספק — הייתכן כי חרוזים כגון "התרנגול קורא בקול / מי כמוני פה גדול? / לי כרבולת יפה / וזנב כמניפה / קוקוריקו" נכתבו באותה יד, שכתבה "ואולי לא היו הדברים מעולם"?

לשאלתי, סיפרה מירה כי הספר נמסר להוצאה על-ידי אמירה גרדי מעין-חרוד, שאמרה כי הוא יצא בהוצאת "דבר".

ככל שעברו הימים נוספו לספקותי עוד שותפים רבים ונכבדים. כל מי שפנינו אליו בבקשת מידע השיב לשאלותינו בשלילה. ג. קרסל כתב: "לא ראיתי את הספר ועל כן גם לא ידוע לי, אבל אין זה נכון שיצא בהוצאת 'דבר'" (שהוציאה את כל שירי רחל); ד"ר אדיר כהן מאוניברסיטת חיפה ניסה לברר במקומות שונים, אם רחל כתבה שירים לילדים "ולא הצלחתי למצוא סימוכין לכך"; גם למנחם רגב מירושלים "לא ידוע על שירים לילדים, שכתבה רחל המשוררת, ואם אופק אמר שלא כתבה, אפשר לסמוך עליו" (נו נו . . .). הגדיל מכולם פרופ' דב סדן, שכתב דברים מפורשים ומאלפים אלה:

"פניתי כה וכה: אולי-אפשר-שמה, אבל לפי ששמעתי כעברים, לפנינו כמין מיסטי-פיקציה . . . לו רחל כתבה שירי ילדים, ובמניין ראוי, לא היה נעשה באופן, שיהא כסוד הנעלם (עילום מקום הדפוס ושנת הוצאתו). ניתן לשער, עד כמה היו הקרובים ביותר שבידידי רחל — בנציון ישראלי, ברל כצנלסון, זלמן שזר, יצחק יציב ואחרים שמחים על ענין כזה וחוזרים ומדפיסים מהם ("דבר לילדים") וחוזרים ומדפיסים את כולם (וביותר עם ייסוד ספריות ילדים ב"עם עובד", שעורכיו הראשונים היו ב. כצ-נלסון ושזר). היכרתי מקרוב את רחל, והיא כבר בימי חוליה, ואף הייתי מאחרוני מבקריה בבית-החולים לפני מותה, ורוחה היתה כמשוטטת בבית "דבר". בספר הראשון "ספיח" טיפל משה שרת, והוא שניקדו והגיהו. בספרה "נבר" טיפל ז. שזר (נסדר באותיות מיוחדות, ששרדו מלפני גירוש ספרד) ולא הם ולא כל שעסקו וכתבו על רחל, ובייחוד במאמרים עליה המיועדים לילדים, לא שמעו ולא השמיעו

שמץ על שיריה — לא כל שכן ספר שיריה — לילדים; והוא מדרש פליאה, וכמותו כבדיה, וכך נראה לי לפסוק, אף שלא ראיתי את השירים, וידעתי כי "לא ראיתי" אינו ראייה".

אכן, דברים כדרבנות*.

לא אפרט את כל המקומות והמקורות הנוספים, שפנינו אליהם. אזכיר עוד את בית-הספרים הלאומי והאוניברסיטאי, וארכיון-העבודה, ואוסף ספרי-השירה המופלג והשלם-כמעט של אברהם יפה — גם באחד מהם לא נמצא עותק של "בבית ובחוץ". והתשובה בכל מקום חזרה על עצמה: לא שמענו, לא ראינו, לא ידענו. עד שבשלהי סיון תשל"ג הגיעה תשובתו המפתיעה של זלמן שזר. שולמית כהנא, מזכירתו האישית, כתבה בשמו של הנשיא-לשעבר, כי "אכן אמת הדבר: מחברת הספר 'בבית ובחוץ' היא רחל המשוררת, והביאה את הספר לדפוס רינה שץ מעין-חרוד".

זו היתה קרר-האור הראשונה באפלת "בבית ובחוץ". ובכן, לא "בדיה" היא פרשת הספר הזה והיו דברים מעולם, ומי כשזר מוסמך לקבוע זאת. אך כיוון שעל-פי שניים עדים יקום דבר (מה גם, שרינה שץ היתה ילדה בשנת הופעתו של הספר וקשה להניח שהיתה מסוגלת להביאו לדפוס), ומאחר שביקשנו להעשיר את ידיעותינו על פרשה זו — שנראתה בעינינו יותר ויותר כתעלומה — החלטנו להורו סיף ולחקור אותה.

משפסקו קרבות יום-הכיפורים ואורי מילשטיין השתחרר משירותו הצבאי, פניתי גם אליו. הוא — עורך הספר "שירי רחל ומכתביה בכתב-ידה" ומחבר הביוגרפיה המקיפה "דודתי רחל" — השיב בלא היסוס כי, אמנם, "בבית ובחוץ" נכתב על-ידי רחל. לשאלתי מדוע לא הזכיר עובדה זו בביוגרפיה, השיב בשמץ מבוכה: "באמת, לא יודע... במקרה". רעיייתו של אורי יעצה לי לפנות אל שרה מילשטיין, בת-אחותה של רחל (אמו של אורי), והבטיחה כי אשמע מפיה דברים מעניינים. ואמנם, היתה זו שיחה מאלפת ומאירת עיניים.

"כן, ודאי שרחל כתבה את הספר הזה", סיפרה שרה, "עותק אחד שלו נמצא אצלי, ואני זוכרת איך ומתי הוא נכתב. היה זה, אם אינני טועה, בשנת 1930. רחל זרה אז בתל-אביב, היתה חולה ואני טיפלתיה בה. מצבה החמרי היה קשה מאוד, והידידים שלה — שזר, ברל ואחרים — חיפשו דרכים איך לעזור לה. היא לא רצתה לקבל סתם תמיכה. יום אחד הציע לה מישהו (אינני זוכרת מי היה זה), כי תכתוב שירים לילדים, מעין עיבודים של חרוזי ילדים אירופאיים. רחל קבלה את ההצעה הזאת, שהיה בה כדי לשפר מעט את מצבה, וכך נולד הספר 'בבית ובחוץ'. הוא נדפס במספר מצומצם של עותקים ונדמה לי שגם לא נפוץ הרבה. רחל בעצמה

* מתוך ההקדמה למהדורה החדשה של "בבית ובחוץ", היוצא בימים אלה בהוצאת "ספרית פועלים".

** לאחר שקרא פרופ' סזן את הנוסח הראשון של המבוא, הוא החזירו בצירוף הערה: "אני רואה, כי טעות היתה ביו; אבל אם הדברים יצאו מכלל טעות, לא יצאו מכלל חידה, ותהי לחידה".

אמרה לי לא פעם, כי היא איננה מרוצה מן החרוזים האלה, אולי אפילו הצטערה על כתיבתם. בכל אופן היא מיעטה לדבר על הספר הזה, וזו אולי אחת הסיבות, מדוע לא כתבו עליו בשום מקום".

בינתיים הצליחה מירה מאיר ליצור קשר עם רינה שץ : פעמיים ירדה רינה מעיך חרוד לתל-אביב, קיימה שיחות אחדות עם מירה (אחת מהן הוקלטה ברשמקול), תיקנה את טעותו של שזר וסיפרה :

"הספר 'בבית ובחוץ' הגיע לידי כשהייתי צעירה מאוד. יום אחד ביקרתי עם הורי בתל-אביב וסרנו אל רחל, שהיתה ידידת המשפחה. שזר סיפר לנו, כי כאשר רחל שכבה חולה בחדרה, הביא לה מישהו את התמונות הצבעוניות והציע לה כי תחבר להם חרוזים. לשמע ההצעה היתה לרחל הרגשה — כך שמעתי — כאילו רוצים לתמוך בה, מפני שהיא חולה ומצבה קשה. הרי היא משוררת למבוגרים — ומדוע מציעים לה לכתוב פתאום חרוזים לילדים? בכל-זאת הסכימה לכתוב את החרוזים, אך לאחר שהספר יצא, היא ביקשה, כי לא יוציאו אותו פעם שנייה. זו הסיבה, לדעתי, מדוע שזר שמר על הדבר בסוד, ודא הדפיס את הספר מחדש. אבל אני זכרתי לספר הסד-נעורים, וערערתי על החלטה זו. מעולם לא ויתרתי על הרעיון, ששזר יעזור לי להדפיס את הספר מחדש. ופעם הועלתה אפילו הצעה להדפיס אותו באמריקה במהדורה מפוארת, (אולי זו הסיבה מדוע כתב שזר בטעות, כי אני הבאתי הספר לדפוס).

עתה, משהוחלט להוציא את "בבית ובחוץ" במהדורה חדשה, הצליחה רינה שץ למצוא אצל בן-יהודה את כתב-היד של החרוזים — כתב-יד נדיר, שאין ערוך לחשיבותו בשל התיקונים וחילופי הגירסאות אשר בו. כן הביאה את העותק ה'משפחתי' של הספר, עם ההקדשה של רחל "לרחלה הקטנה", שנכתבה בראש-השנה תרצ"א. "לרחלה הקטנה היא בת-דודתי רחל סבוראי, בתה של שרה יצקר-סבוראי, אחות אמי," סיפרה רינה, "לפני הלידה ביקשה רחל המשוררת משרה : 'תקראי נא בשמי לבתך הקטנה'. ולאחר שנולדה בת-דודתי ונקראה בשם רחלה, שלחה לה רחל את קובץ החרוזים עם ההקדשה, ולדודה שרה שלחה את השיר תקראי נא בשמי".*

משנאמר לרינה שץ, כי לצורך המהדורה החדשה דרושים הפרטים הביבליוגרפיים וההיסטוריים, הקשורים בספר בלתי-ידוע זה, פנתה אל פנינה דודנה, אולי תוכל היא לסייע לה בבירור הפרטים ; הדודה פנתה אל אחיה, רואה-החשבון משה סבוראי ; ולפגישה הבאה הביאה את עדותו בכתב של מר סבוראי, השופכת אור חדש ומפתיע על הפרשה הנעלמת של הולדת הספר. "בשנת 1930", — כתב מר סבוראי — "הביא ראובן גולדברג, סוחר סדקית שחנותו בתל-אביב, כמה אלפי חוברות מצוירות של תיבות-בית מגרמניה, בלי כל כתובות עליהן. אחי המנוח שמעון סבוראי, שניהל את חשבונותיו של מר גולדברג, יעץ לו להדפיס גם כתובות מתאימות לכל בעל-חיים. אותו זמן היה אחי שמעון

(* הביוגרפיות על רחל מספרות על ידידות נוספת, שהמשוררת שלחה אליהן שיר זה.

מבקר בבית רחל בלובשטיין והיה גם חובב את שירתה ואותה, שהיתה אז בחוליה הקשה. לכן הציע לגולדברג שרחל תחבר את הכתובות לציורים בחרוזים קלים. ואמנם, הסכים גולדברג להצעת אחי, שילם לרחל את שכרה, הדפיס את החרוזים בחוברת, הוציא אותה לאור — והחוברות נמכרו כולם".

למקרא עדות מוסמכת זו אמרתי בלבי : הנה סוף סוף מגיעה החקירה אל סיומה הטוב. אלא שעוד באותו ערב נכונה לי הפתעה של ממש. חודשים רבים כל-כך חיפשתי בנרות את המו"ל של "בבית ובחוץ ולא ידעתי ולא שיערתי כי הוא מתגורר בשכנותי. שכן, משהראיתי לרעייתי בינה, שעקבה מקרוב אחרי "המבצע הבלשני", את הפתק של מר סבוראי, העיפה מבט בשורותיו הראשונות וקראה כמוצאת שלל רב : "ראובן גולדברג ? בחייד ! הלא הוא השכן שלנו מרחוב קפלן !" מסתבר שרעייתי מכירה היטב משפחה זו, ויודעת כי מר גולדברג היה בשעתו לא רק היבואן היחיד והגדול של דברי סדקית וצעצועים, אלא שהיה גם ידימינו של אליהו גולומוב ב"הגנה" ; בבית-המסחר שלו, ברחוב כפר גלעדי 4 בשבת-אביב, הותקן 'סליק' של נשק, ועוזרו שמעון סבוראי היה גם איש-סודו בענייני ה'הגנה'.

אכן, מה קטן הוא עולמנו,

עוד באותו ערב ישבנו מול ראובן גולדברג — אדם מכניס אורחים, לבבי ופתוח — הרשמקול פתוח והזכרונות קולחים בשטף :

"בימים ההם הייתי יבואן של צעצועים, היחיד בארץ." סיפר האיש, "בשנת 1930 הבאתי מהפירמה 'ליוניזון' בלייפציג גליונות של תמונות חיות ובהמות בצבעים מרהיבים, בלי שום טקסט. כאן, בארץ, מסרתי את התמונות לכורף, כדי שידיבק כל תמונה על קרטון. כל עשרה קרטונים כרכתי יחד ומכרתי אותם כחוברות לחנויות לצעצועים. מתוך מאות התמונות שייבאתי בחרתי חמש-עשרה, שמצאו חן בעיני ביותר, ואמרתי : תמונות אלה ראויות שיחברו להן חרוזים, להנאת הילדים. הבאתי אותן למשורר ידוע — לא אזכיר את שמו בגלל כבודו — וביקשתי ממנו כי יחבר חרוזים קצרים לכל תמונה. הוא עשה את המלאכה, שילמתי לו, באתי הביתה והתחלתי לקרוא את החרוזים. ואף-על-פי שאני עצמי אינני משורר וגם לא מבקר — אמרתי : "לא ;" החרוזים לא מצאו חן בעיני. והנה, רצה המקרה, שבאותה שעה ישב אצלי שמעון סבוראי ; וכשראה את אכזבתי אמר לי : 'יש לי רעיון ! רחל המשוררת גרה עכשיו בתל-אביב. בוא, ניגש אליה, לא נספר לה שכבר פנית אל משורר אחר. פשוט, נציע לה לחבר שירים לתמונות האלה'."

קמנו והלכנו אליה יחד. נדמה לי שזה היה ברחוב צ'לנוב, קומה שניה. היא שכבה חולה במיטה, בחדר שעשה רושם קודר מאוד. יכולתי מיד לראות כמה יפה היתה פעם. שמעון הציג אותי לפניו ואמר : 'תראי, רחל, החבר הזה מעוניין להוציא את התמונות האלה בספר עם חרוזים שלך'. ואני הוספתי ואמרתי : 'אני רוצה מאוד, רחל, שהילדים ייהנו מן החרוזים שלך'. התפתחה בינינו שיחה נעימה, ורחל היתה נחמדה מאוד, אף-על-פי שיכולתי להבחין במצב בריאותה הקשה. היא הסכימה מיד לבקשתי, ולא הרגשתי בהסתייגות כלשהי מן ההצעה, או באיזה חשש, שפונים אליה

כאילו מתוך כוונה לתמוך בה. אני בטוח שהדיעה הזאת מוטעית בהחלט. לדעתי קיבלה רחל את הצעתי בגלל שתי סיבות: קודם כל, היא אהבה מאוד ילדים, והדברים שאמרת — כי אני רוצה שגם ילדים ייהנו מחרוזיה — מצאו חן בעיניה. ייתכן שאפילו הרגישה, כי היא עוזרת לי בכך. היא שמחה על שבא אליה יהודי בעל יכולת, המבקש את עזרתה בהוצאת ספר, שיעניק הנאה לילדים.

כעבור ימים אחדים — היה זה, כמדומה לי, בקיץ 1930 — עליתי שוב אל רחל, וקיבלתי ממנה את החרוזים. כמה שילמתי לה תמורתם? הסכום המדויק איננו זכור לי; אבל אני זוכר שאמרת לי: 'רחל, הגידי, כמה עלי לשלם לך, כי כל כמה שאש-לם, אחשוב שאני עושה לך עוול. את כותבת שירים, זהו המקצוע שלך, ובכן — כמה עלי לשלם?' היא עמדה על כך, ששכרה לא יעלה על התעריף שהיה מקובל באותו זמן*, ואני שילמתי לה את השכר במלואו — ובתודה.

כשירדתי במדרגות, הרגשתי כמו חג בלב. כל-כך שמחתי לחרוזים! קראתי אותם שוב ושוב, ממש שיחקתי אתם, כל-כך נחמדים היו. כשקראתי על התרנגול הקורא בקול — הרגשתי כאילו תרנגול חי מנפנף מולי בכנפיו. וכשקראתי על הפרה הגר-עה — היה נדמה לי, שאני שומע את קולה.

מדירתה של רחל הלכתי אל בית-הדפוס — לצערי אינני זוכר בשום פנים איזה — וביקשתי כי ידפיסו מתחת לכל תמונה את החרוזים המתאימים. הקפדתי גם על כריכה יפה, עליה הדפסנו את שם החוברת, שם הצייר, וכמובן — שמה של רחל, כדי שידעו כולם כי רחל המשוררת היא שחיברה את השירים האלה. למה לא הוספתי את שם הדפוס ושם הוצאה? פשוט — מעולם לא חלמתי להיות מו"ל, ולא עלה כלל על דעתי שאני מוציא ספר ממש. התייחסתי אל 'בבית ובחוץ' כאל צעצוע — כמובן, צעצוע חינוכי, עם חרוזים יפים בעברית, בתקוה שיימכר היטב — אבל בכל-זאת צעצוע, שהופץ ונמכר רק בחנויות לצעצועים ולא בבתי-מסחר לספרים. סיטונאי, שבא אלי לקנות רעשן, או אוטו-של-פח, היה קונה גם את 'בבית ובחוץ', שהיה מונח בין שאר הצעצועים, לצד תמונות אחרות. זו הסיבה, לדעתי, מדוע אין הספר הזה מופיע היום בשום ספרייה, קטלוג או ביבליוגרפיה.

בפעם הראשונה כרכתי כחמש-מאות חוברות של 'בבית ובחוץ'. היישוב לא היה גדול, וחששתי לכרוך כמות גדולה נמזי. אבל החוברות נחטפו מיד, אף-על-פי שמחיר כל חוברת היה חמישה גרושים, שילינג של אז. יש לזכור, שהחברות היו מכורכות בהידור, והתמונות הצבעוניות והמרהיבות היו דבר נדיר וחדש באותם ימים. אבל החוברות אזלו מיד, ובמשך שנה-שנתיים הדפסתי את 'בבית ובחוץ' עוד שלוש-ארבע — לכל היותר חמש פעמים. אולי הייתי ממששך ומדפיס עוד ועוד, אבל בינתיים עברתי מעסק הצעצועים ליבוא גלנטריה וסדקית, וזנחתי את הדבר. רק ספרים אחדים הנחתי הצדה, למזכרת.

רצוני להדגיש כי רחל אהבה מאוד את 'בבית ובחוץ'. שוב ושוב ביקשה ממני כי

* מערכת "דבר" שילמה אז לרחל 20 גרוש בעד כל שורת שיר.

אביא לה עוד כמה ספרים, עוד עשרה ספרים, כדי לחלק אותם בין הילדים, שאהבה כל-כך. מילאתי את בקשתה בחפץ-לב, וכשאמרתי לה פעם — "לו ידעת, רחל, כמה שמחים כל הילדים וההורים לספר הזה, וכמה יפה הוא התקבל על-ידי כולם" — הרגשתי כי המלים הללו מעניקות לה אושר רב.

"בערוב ימי חלמתי להוציא שוב את הספר הזה", סיים ראובן גולדברג את סיפורו, "חיפשתי את העותקים שהנחתי הצידה לפני ארבעים שנה, אך לשוא. לא הצלחתי למצוא אותם בשום מקום. הם נעלמו. אך עדיין לא ויתרתי על הרעיון. אמשך לחפש, ואם אמצא אותם באיזה 'סליק', או על שולחן בעליית-הגג — אדפיס אותם שוב, יהיה מה שיהיה. לא אעשה זה בשביל 'ביזנס', כמובן, אלא לזכרה של רחל, ושגם הילדים של היום ייהנו מהחרוזים הנחמדים שלה".

"הרימה ראשך ילדי הבהיר"

אני חוזר וקורא בי"ד החרוזים התמימים, שכתבה רחל בימי חוליה בשביל 'בבית ובחוץ'. לאחר קריאה מרפרפת ראשונה ניתן להבין מדוע לא שבעה רחל — כנראה — נחת מהם (לפי גירסת שרה מילשטיין); שכן הם נראים חיוורים משהו ליד שיריה הליריים המפעימים 'גדולים'. הבתים הקצרים בנויים במתכונת 'הקלאסית' הפרימיטיבית של חרוזי הילדים, שמילאו בראשית המאה את המקראות לגיל הרך ברחבי אירופה, אך בקריאה שנייה, מעמיקה יותר, ניתן למצוא בהם גם שורות 'רחליות' מובהקות, בעלות איכות פיוטית של ממש. כמה מתנגן, למשל, הבית הפשוט והחינני הזה:

טְרִי לִי, טְרִי לִי — זֶה שֶׁרָךְ
פֶּה דְלִיל נְרָךְ!
טְרִי לִי, טְרִי לִי — גַּם אָנִי
אֹמֵר אִתְךָ.

מה סמלי הוא, כי באחרית ימיה כתבה רחל חרוזים לטף, לאותם "ילדים ורודי נשמה / קוטפי ששונות כפרחים בקמח", שהשתוקקה כל-כל לשהות במחיצתם, כפי שציינה שוב ושוב בערגה בשיריה הליריים. התיקונים הרבים וחילופי הגירסאות, המצויים בכתב-היד של חרוזים אלה, מעידים כמה עדים, כי המשוררת התייחסה אליהם כאל עבודת יצירה, ועשתה כמיטב יכולתה למען יעניקו את ההנאה והחדוה, שביקשה כל כך להעניק לילדיה הקטנים. אל אחד מאותם ילדים אהובים-נעלמים פונה רחל גם בספר זה, בשורה פיוטית נוגעת ללב ואופיינית לה כל-כך:

גורר . . . גורר . . . מאין

הרימה ראשך ילדי הבהיר.

מי יודע? אולי זהו אותו ילד קטן, שרחל ביקשה "לאחוז" בידו ולפסוע לאט

בשבילי הגו?"

יבורך ראובן גולדברג, ששימש בבלידתך סנדק לשירי הילדים הללו של רחל, ותבורך הוצאת 'ספרית פועלים', על שהחליטה להוציא מהדורה חדשה של קובץ בלתי-ידוע זה, מעוטר הפעם בציוריו המרנינים של שמואל כץ. שכן, שמורה לך, ל"בבית ובחוץ", זכות נוספת, היסטורית כמעט: זהו גם הקובץ הראשון של שירי ילדים עבריים, שנכתבו בידי אשה משוררת. הנה זכתה רחל גם — בזכות-ראשונים או ; ואותן שורות פשוטות ותמימות

היו למחרות מלים מלבבת,
לספר שירי הלבן.

אוריאל אופק

נופים, ניסן תשל"ד
(במלאות 43 שנה לפטירת המשוררת)